

Knygotyra
2020, vol. 74, pp. 7–34

ISSN 0204–2061 eISSN 2345–0053
DOI: <https://doi.org/10.15388/Knygotyra.2020.74.45>

INKUNABULŲ SKLAIDOS IR FUNKCIONAVIMO YPATUMAI: LIETUVOS ATMINTIES INSTITUCIJŲ RINKINIŲ ATVEJAI

Viktorija Vaitkevičiūtė

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka
Gedimino pr. 51, LT-01109 Vilnius, Lietuva
El. paštas viktorija.vaitkeviciute@lnb.lt

Santrauka. *Inkunabulai laikomi ypač svarbia dokumentinio paveldo dalimi. Aštuoniose skirtingose Lietuvos atminties institucijose saugoma 520 inkunabulų. Lietuvos bibliotekų įsitraukimas į tarptautinės inkunabulų proveniencijų duomenų bazės Material Evidence in Incunabula (MEI: https://data.cerl.org/mei/_search) kūrimą suintensyvino inkunabulistikos tyrimus, nes paskatino atidžiau panagrinėti juose išlikusius buvusių savininkų ženklus. Straipsnyje pateikiami naujausi duomenys apie inkunabulų pasiskirstymą skirtingose Lietuvos atminties institucijose, taip pat analizuojami įvairiausi knygos ženklai, kurie nebuvo užfiksuoti Nojaus Feigelmano Lietuvos inkunabulų kataloge arba buvo patikslinti bei papildyti, ir įvertinama jų reikšmė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spausdintos knygos kultūroje. Analizė atliekama pasitelkiant proveniencinį metodą, tačiau neapsiribojama tik nuosavybės ženklais, o įtraukiamos ir marginalijos – skaitytojo palikti žymenys knygų puslapiuose – bei kiti su nuosavybe ar skaitymu nesiejami ženklai, pateikiantys reikšmingos informacijos apie knygos istoriją, kultūrą, to meto skaitymo ypatumus. XV amžiuje LDK nebuvo spaustuvių, tad pagrindinis knygų plitimas buvo prekyba. Inkunabuluose identifikuoti įrašai, kuriuose nurodytos kainos, atskleidžia*

Received: 2019 11 22. Accepted: 2020 03 31

Copyright © 2020 Viktorija Vaitkevičiūtė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access journal distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

gana ankstyvą inkunabulų pirkimo laiką ir paliudija, kad knygos XVI–XVII a. buvo brangi prekė. Dažniausiai juose minimas grašis, įprastas piniginis vienetas Lietuvos ir Lenkijos teritorijoje, rečiau – florinai, arba dukatai. Šiuo atveju didelė kainų įvairovė neleidžia padaryti konkretnių išvadų apie inkunabulų kainas atitinkamu laikotarpiu, tačiau šie duomenys kaip knygos istorijos šaltinis pravers apskritai tiriant senųjų knygų vertę, jų įsigijimo aplinkybes. Pirkimo įrašai paprastai pateikia informaciją ir apie buvusį knygos savininką. Straipsnyje daugiau dėmesio skiriama mažiau žinomiems savininkams, apie kuriuos pavyko rasti naujos informacijos ar buvo patikslinti jau esami duomenys, taip pat atkreipiamas dėmesys į moteris donatores. Straipsnyje aptariami ir inkunabulų rubrikatorių palikti įrašai, tai leidžia nustatyti knygų patekimo į LDK laikotarpį, taip pat į juos žvelgti kaip į vienus pirmųjų skaitytojų.

Daugiausia pastangų reikalauja įvairūs anoniminių savininkų palikti įrašai. XV–XVI a. įrašai, dažniausiai lotynų kalba, kurių daugelis yra esamos knygos santraukos ar pastabos apie ją, teksto papildymai, dar laukia detalaus jų perskaitymo ir tyrimų. Identifikuoti lietuviški žodžiai senosios lietuvių kalbos tyrėjams bus vertingas kalbos istorijos šaltinis. Įvairios marginalijos – atsiliepimai apie knygą, pastabos iš kasdienio gyvenimo, knygų metų skaičiavimas, taip pat grafičiai, įvairūs piešiniai, kuriuos galima vertinti kaip „plunksnos mėginimus“, mėgėjiškus iliustravimus, šaržus ar net kaip skaitymo nuobodulio išraišką, bus svarbi medžiaga nusakant to meto skaitytojo santykį su knyga, kuriam inkunabulas, kaip ir kitų amžių knygos, buvo ne tik studijų ar tyrimų objektas, bet ir savotiška užrašinė svarbioms mintims, konspektams, kasdienos detalėms.

Reikšminiai žodžiai: XV a. knyga, inkunabulai, proveniencijos, rubrikatoriai, asmeninės bibliotekos, kainos, duomenų bazė MEI.

Peculiarities of Dissemination and Functioning of Incunabula: Cases of Collections of Lithuanian Memory Institutions

Summary. *Incunabula are considered a particularly important part of the documentary heritage. 520 incunabula are preserved in eight different Lithuanian memory institutions. The engagement of Lithuanian libraries in the development of the international database of incunabula provenances, Material Evidence in Incunabula (MEI: https://data.cerl.org/mei/_search), intensified research on incunabulistics, as it led to a closer examination of the marks of the former owners. The article presents the latest data on the distribution of incunabula in different Lithuanian memory institutions, as well as analyzes various book marks that were*

not recorded in Nojus Feigelmanas' catalog of Lithuanian incunabula or was revised and supplemented, and evaluates their significance in the printed book culture of the Grand Duchy of Lithuania. The analysis is performed using the provenance method, however is not limited to property marks, but also includes margins – marks left by a reader on the pages of books, and other marks not related to property or reading, providing significant information on book history, culture and peculiarities of reading at that time.

In the 15th century, there were no printing houses in the Grand Duchy of Lithuania, so the main spread of books was by trade. The entries with prices identified in the incunabula reveal a relatively early time of purchase of the incunabula and testify that the books in the 16th-17th centuries were an expensive commodity. They usually mention groschen, the common currency in the territory of Lithuania-Poland, less often – florins or ducats. In this case, the large variety of prices does not allow to draw more specific conclusions on the prices of incunabula in the relevant period, but these data as a source of book history will serve in general when studying the value of the old books and the circumstances of their acquisition. Purchase records usually also provide information about a former owner of a book. The article focuses more on lesser-known owners on whom new information has been found or existing data have been updated, attention is also paid to female donators. The article also discusses the records left by the incunabula rubricators, which allows to determine the period of the book entry into the Grand Duchy of Lithuania, as well as to look at them as one of the first readers.

Various inscriptions left by anonymous owners require the most effort. Entries of the 15th-16th centuries, mostly in Latin, many of which are abstracts of an existing book or notes on it, additions to the text, are still awaiting detailed reading and research. Identified Lithuanian words will be a valuable source of the language history for researchers of the old Lithuanian language. Various marginalia – reviews on a book, notes from everyday life, counting the year of the book, as well as graffiti, different drawings that can be seen as feather attempts, amateur illustrations, caricatures or even as an expression of reading boredom, will be an important material to describe a reader's relationship to the book at the time, for which the incunabula, like books of other ages, were not only the object of study or research, but also a kind of notebook for important thoughts, synopses, everyday details.

Keywords: *the 15th century book, incunabula, provenances, rubricators, personal libraries, prices, database MEI.*

ĮVADAS

Pirmosios spausdintinės knygos – inkunabulai – laikomi ypač svarbia dokumentinio paveldo dalimi. Lietuvoje esančius inkunabulus yra surašius ir aprašęs bibliografas Nojus Feigelmanas (1918–2002) kataloge „Lietuvos inkunabulai“¹ ir straipsnyje „Lietuvos inkunabulų papildymas“², taip pat bibliografas Juozas Tumelis straipsnyje „Nauji Lietuvos TSR Valstybinės Respublikinės bibliotekos inkunabulai“³.

Pastaraisiais metais Lietuvoje suintensyvėjo inkunabulistikos tyrimai. Kauno bibliotekose saugomi inkunabulai yra aprašyti kataloge „XV–XVI amžių knygos Kauno bibliotekose“⁴. Vilniaus universiteto bibliotekos (toliau – VU biblioteka) inkunabulų rinkinį 2011 m. savo straipsnyje „Vilniaus universiteto bibliotekos inkunabulai: rinkinio raida ir sudėtis“ aptarė VU bibliotekos darbuotojas Vidas Račius⁵. 2014 m. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (toliau – Nacionalinė biblioteka) išleido inkunabulų katalogą „Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos inkunabulai“⁶, nes buvo identifiukuota 16 naujų inkunabulų bei pakitus informacinėms priemonėms peržiūrėti Feigelmano kataloge aprašyti inkunabulai. Šios bibliotekos rinkinio muzikinius inkunabulus yra išsamiai aptarusi muzikologė Živilė Stonytė straipsnyje „Muzikiniai inkunabulai Lietuvos bibliotekose“⁷. Knygotyrininkė Alma Braziūnienė mokomojoje knygoje „Inkunabulų paveldas Lietuvoje ir pasaulyje“⁸ supažindina ne tik su pirmųjų knygų ypatumais, bet ir pateikia naujausią informaciją, siejamą su Lietuvoje saugomais inkunabulais. Minėtinos ir šio straipsnio autorės publikacijos⁹.

- 1 FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius: Vaga, 1975.
- 2 FEIGELMANAS, Nojus. „Lietuvos inkunabulų“ papildymas. *Knygotyra*, 1983, t. 9 (16), sąs. 1, p. 97–99.
- 3 TUMELIS, Juozas. Nauji Lietuvos TSR Valstybinės Respublikinės bibliotekos inkunabulai. *Bibliotekų darbas*, 1984, nr. 12, p. 30–31.
- 4 *XV–XVI amžių knygos Kauno bibliotekose*: katalogas. Sudarė Sigitas Lūžys, Rita Urbaitytė, Irena Vitkauskienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.
- 5 RAČIUS, Vidas. Vilniaus universiteto bibliotekos inkunabulai: rinkinio raida ir sudėtis. *Knygotyra*, 2011, t. 56, p. 124–134.
- 6 *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos inkunabulai*: katalogas. Sudarė Viktorija Vaitkevičiūtė. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2014.
- 7 STONYTĖ, Živilė. Muzikiniai inkunabulai Lietuvos bibliotekose. *Knygotyra*, 2012, nr. 59, p. 9–29.
- 8 BRAZIŪNIENĖ, Alma. *Inkunabulų paveldas Lietuvoje ir pasaulyje*: mokomoji knyga. Vilnius: Akademine leidyba, 2017.
- 9 VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija. „Seni“ ir „nauji“ inkunabulai iš Lietuvos nacionalinės

Naujų duomenų inkunabulistikoje padaugėjo, kai trys didžiosios Lietuvos bibliotekos nuo 2017 m. pradžios įsitraukė į tarptautinės inkunabulų proveniencijų duomenų bazės *Material Evidence in Incunabula* (MEI: http://data.cerl.org/mei/_search) kūrimą. MEI duomenų bazė yra vienas iš tarptautinio projekto The 15cBOOKTRADE (<http://15cbooktrade.ox.ac.uk/>) skaitmeninių įrankių. Šio projekto, vykusio 2014–2019 m., siekis – sutelkus į vieną vietą įvairius XV a. knygų fizinius ženklus bei ypatybes (angl. *physical evidence*; savininkų įrašus, papuošimus, įrišimus, herbus, rankraštinės pastabas, kainas ir pan.) vizualiai pateikti šių knygų judėjimą laiku ir erdve bei atskleisti senųjų bibliotekų formavimąsi ir išsisklaidymą. Nors projektas baigėsi, MEI ir toliau yra nuolat pildoma naujais įrašais iš įvairių pasaulio bibliotekų.

Darbas MEI duomenų bazėje paskatino atidžiau patyrinti inkunabulus bei juose išlikusius įvairius knygos ženklus ir padaryti ne vieną svarbų atradimą. Nemažai naujų duomenų, siejamų su Lietuvos atminties institucijose saugomais inkunabulais, yra pateikta naujausiame šio straipsnio autorės ir Agnės Zemkajutės (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, toliau – Vrublevskių biblioteka) bendrame straipsnyje anglų kalba „Lietuvos inkunabulų proveniencinių ženklų sąsajos su istoriniu naratyvu“¹⁰, parengtame pagal pranešimą, skaitytą baigiamojoje minėto projekto konferencijoje, vykusi 2018 m. rugsėjo 19–21 d. Venecijoje. Tačiau, pvz., informacija apie naujai identifikuotus pirkimo įrašus lietuvių kalba nebuvo skelbta. Be to, įteikus mi-

bibliotekos Retų knygų ir rankraščių fondo. *Bibliografija* 2007, 2009, p. 82–94; Inkunabuly Litovskoi natsional'noi biblioteki: knizhnye znaki Velikogo Knyazhestva Litovskogo. In *Materyyaly IX Mizhnarodnyh knigaznaŭchykh chytannijaŭ* «Statut Vyalikaga Knyastva Litovskaga ū gistoryi kul'tury Belarusi». Minsk: Natsional'naya biblioteka Belarusi, 2013, p. 167–173; Atradimai Vilniaus universiteto bibliotekos inkunabuluose. *Knygotyra*, 2017, t. 69, p. 273–278; Inkunabuly i ich vlašciciele w bibliotekach litewskich. In *Książ-dawna i jej właściciele = (Early Printed Books and Their Owners)*, zbiór studiów pod redakcją Doroty Sidorowicz-Mulak i Agnieszki Franczyk-Cegły. Wrocław: Wydawnictwo Ossolineum, 2017, t. 1, p. 195–214; Kas skaitė pirmąsias spausdintas knygas Lietuvoje: savininkų palikti ženklai. *Spectrum*, 2018, nr. 1 (27), p. 64–68; Novye dannye o sobranijah inkunabul v bibliotekah Litvy. In *Istorija knizhnoj kul'tury XV–XX vv.: k 100-letiju NIO redkih knig (Muzeja knigi) RGB: v 2 ch. / otv. red. i sost. D. N. Ramazanova*, ch. 2, Moskva: Pashkov Dom, 2018, p. 28–38; Vladeľcheskie znaki belorusskogo proishozhdenija na inkunabulah Litvy. In *Matjeryjaly X Mizhnarodnyh knigaznaŭchykh chytannijaŭ: Minsk, 4–5 krasavika 2019 g.*, Minsk: Natsional'naya biblioteka Belarusi, 2019, p. 122–127.

- 10 VAITKEVIČIUTĖ, Viktorija; ZEMKAJUTĖ, Agnė. How Provenance Marks from Lithuanian Incunabula are Contributing to Historical Narrative. In *Printing R-Evolution and Society, 1450-1500. Fifty Years that Changed Europe*. Edited by Cristina Dondi. Venice: Edizioni Ca' Foscari Digital Publishing, 2020 (CERL Papers XIV), p. 431–462. <http://doi.org/10.30687/978-88-6969-332-8>.

nėtą straipsnį spaudai paaiškėjo dar ir naujų duomenų bei patikslinimų apie Lietuvos inkunabulus.

Tad šio straipsnio tikslas – pateikti atnaujintus duomenis apie inkunabulus skirtingose Lietuvos atminties institucijose. Tikslui pasiekti keliami uždaviniai: 1) išanalizuoti Lietuvos atminties institucijose saugomų inkunabulų sklaidą ir funkcionavimą pasitelkiant įvairius knygos ženklus, kurie nebuvo užfiksuoti Feigelmano inkunabulų kataloge arba buvo patikslinti bei papildyti; 2) ištirti, kokią reikšmę jie turi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) spausdintos knygos kultūroje.

Analizė atliekama pasitelkiant proveniencinį metodą, kuris „atveria neribotas galimybes nagrinėti tokias knygos kultūros sritis, kaip knygų platinimas, jų funkcionavimas visuomenėje, paskirtis, naudojimas ir t. t.“¹¹. Straipsnyje analizuojami įrašai, kuriuose nurodytos kainos, bei konkrečių asmenų įrašai, taip pat rubrikatorių ženklai. Tačiau neapsiribojama tik nuosavybės ženklais, o įtraukiamos ir marginalijos¹² – skaitytojo palikti žymenys knygų puslapiuose bei kiti su nuosavybe ar skaitymu nesiejami ženklai (pvz., graficiai ar net rasti knygoje daiktai). Nepriskirtini įprastiems nuosavybės žymėjimams anonimiški skaitytojų užrašai, komentarai, pastabos ar net piešiniai yra laikytini beasmeniu savarankišku to amžiaus žmogaus kultūrinės komunikacijos ženklu¹³ ir pateikia reikšmingos informacijos apie knygos istoriją, kultūrą, to meto skaitymo ypatumus.

Nuoširdžiai dėkoju kolegoms Sondrai Rankelienei, Aušrai Rinkūnaitei, Vidui Račiui (VU biblioteka), Agnei Zemkajutei (Vrublevskių biblioteka) bei Viktorijai Bargailienei (Nacionalinė biblioteka), prisidėjusiems prie MEI bazės kūrimo ir tokiu būdu suteikusiems galimybę pasinaudoti pateikta naujausia informacija.

NAUJAI IDENTIFIKUOTI INKUNABULAI

Šiuo metu aštuoniose skirtingose Lietuvos atminties institucijose saugoma 520 inkunabulų (žr. 1 lentelę). Į bendrą skaičių neįtraukti asmeninė-

- 11 BRAZIŪNIENĖ, Alma. Knygos nuosavybės ženklas kaip knygos bibliofilinės vertės rodiklis (Kazio Varnelio bibliotekos pagrindu). *Knygotyra*, 2004, t. 42, p. 9. Taip pat žr. BRAZIŪNIENĖ, Alma. Senųjų asmeninių Lietuvos bibliotekų tyrimai: status quo. Iš *Atminties institucijų rinkiniai*. Sudarytojas Arvydas Pacevičius. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012 (*Bibliotheca Litwana II*), p. 46–49.
- 12 Apie marginalijas žr. PETREIKIS, Tomas. Marginalijos kaip knygos istorijos šaltinis: istoriografinis aspektas. *Knygotyra*, 2011, t. 57, p. 67–85.
- 13 Žr. LIŠKEVIČIENĖ, Jolita. Knygos ženklų marginalijos. *Knygotyra*, 2004, t. 42, p. 94.

se bibliotekose saugomi inkunabulai¹⁴. Daugiausia inkunabulų sukoncentruota VU bibliotekoje, nes spausdintinis paveldas čia telkėsi kartu su Vilniaus jėzuitų akademijos ir visos LDK kultūrine raida. Taip pat šioje institucijoje labiausiai kito inkunabulų skaičius nuo 2011 m., nes buvo ne tik identifikuota naujų egzempliorių, bet ir perskaičiuoti iš naujo visi egzemplioriai, pvz., įtraukiant inkunabulų fragmentus¹⁵, kurie dėl savo vertingumo pagal priimtą XV a. leidinių apskaitą laikomi savarankiškais saugojimo vienetais¹⁶.

1 LENTELĖ. Inkunabulų pasiskirstymas Lietuvos atminties institucijose

Institucijos pavadinimas	Inkunabulų skaičius (egz.)
Vilniaus universiteto biblioteka	340
Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka	88
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka	66
Kauno technologijos universiteto biblioteka	19
Kauno apskrities viešoji biblioteka	3
Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka	2
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus	1
Kazio Varnelio namai-muziejus	1

Per palyginti trumpą laiką (nuo darbo MEI duomenų bazėje pradžios) didžiosiose bibliotekose buvo identifikuota naujų inkunabulų – iš viso 10 egzempliorių (žr. 2 lentelę). „Atrastieji“ inkunabulai dažniausiai yra nedidelės apimties, labai dažnai defektiniai arba tiesiog „slėpėsi“ kaip kitų inkunabulų priedai.

VU bibliotekoje identifikuoti 5 inkunabulai¹⁷. Prancūzų pranciškonų vienuolio, teologo Guillaume'o Bodivit (veikė 1484–1485) religinis veikalas

- 14 Asmeninėje Vidmanto Staniulio bibliotekoje Kaune saugomi 4 inkunabulai. Žr. STANIULIS, Vidmantas. *Habent sua fata libelli. XXVII knygos mėgėjų metraštis*, 2004, t. 3, p. 199–200. Asmeninėje advokato Jauniaus Gumbio bibliotekoje saugomi 6 inkunabulai. Žr. *Advokato Jauniaus Gumbio kolekcija: knygos išlikusi praeitis*: [katalogas]. [Sudarytoja Aušra Racevičienė]. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, [2018] (Muziejus ir kolekcininkas, 7), p. 15–35.
- 15 VU bibliotekoje saugomi du Hartmanno Schedelio kronikos „Liber chronicarum“ (Nürnberg, 1493) fragmentai vokiečių ir lotynų kalbomis (VU biblioteka Darg. 11, MEI id 02108166, Minc. I, MEI id 02108165).
- 16 TUMELIS, Juozas. Nauji Lietuvos TSR Valstybinės Respublikinės bibliotekos inkunabulai, p. 30.
- 17 Juos identifiko Retų spaudinių skyriaus darbuotojai Vidas Račius ir Sondra Rankelienė bei šio straipsnio autorė, tuo metu dirbusi šiame skyriuje.

Eilės nr.	Autorius ir antraštė	Leidimo duomenys	Šifras
1.	[<i>Artikule sněmovni z roku 1497</i>]	[Praha: Tiskař Pražské bible, 1497]	Vrublevskių biblioteka KJ5301 Jabl.
2.	Bodivit, Guillaume. <i>Sermo in die Trinitatis</i>	[Roma: Bartholomaeus Guldinbeck, po 1485 05 29]	VU biblioteka Ink. 78a
3.	Aragona, Giovanni de. <i>Oratio ad Sixtum IV; Oratio ad Ferdinandum regem</i>	[Roma: Johannes Philippus de Lignamine, po 1471 12 19]	Vrublevskių biblioteka I-25g
4.	Gregorius I. <i>Expositio super Ezechielem in omelias</i>	[Basel: Michael Furter], 1496	VU biblioteka Ink. 307a
5.	Luder, Peter. <i>Tractatus de arte oratoria</i>	[Basel: Johann Amerbach, apie 1490]	VU biblioteka Ink. 319a
6.	Maillard, Olivier. <i>Sermones de adventu. Quadragesimales. Sermones dominicales, d. 2: Quadragesimales</i>	Paris: Philippe Pigouchet, Jean Petit, Jean Richard, 1500	Nacionalinė biblioteka R.XV:B.12
7.	<i>Missale Dominorum Teutonicorum</i>	[Nürnberg]: Georgius Stöchs, [ne anksčiau kaip 1499]	VU biblioteka Ink. 178
8.	<i>Psalterium chorale cum hymnis ordinis Praedicatorum</i>	[Strasbourg: Johann Prüss, 1499–1506]	Nacionalinė biblioteka R.XV:F.5
9.	<i>Textus sequentiarum cum optimo commento</i>	[Köln: Heinrich Quentell, 1496]	VU biblioteka Ink. 124a
10.	<i>Zřízení zemské Vladislavské</i> (Jura et constitutiones regni Bohemiae)	Praha: [Tiskař Pražské bible], 1500	Vrublevskių biblioteka KJ5301 Jabl.

„Sermo in die Trinitatis“ („Pamokslas Švč. Trejybės dienai“, žr. 2 lentelę, nr. 2) yra išleistas be jokių leidimo duomenų ir Feigelmano laikytas italų humanisto Pietro Marso (Petrus Marsus, 1442–1512) veikalo „Panegyricus in memoriam sancti Joannis Evangelistae“ („Panegirika Jono Evangelisto atminimui“, Roma, 1484, VU biblioteka Ink. 78) dalimi¹⁸. Popiežiaus šv. Grigaliaus I (apie 540–604) veikalo „Expositio super Ezechielem in omelias“ („Ezechielio knygos išaiškini-

mas“, žr. 2 lentelę, nr. 4) tėra išlikę du lapai, todėl Feigelmano laikyti to paties autoriaus knygos „Expositio super Cantica canticorum“ („Giesmių giesmės išaiškinimas“, Basel, 1496, VU biblioteka Ink. 307) dalimi¹⁹. Vokiečių humanisto, mediko Peterio Luderio (1415–1472) veikalo „Tractatus de arte oratoria“ („Traktatas apie kalbėjimo meną“, žr. 2 lentelę, nr. 5) neišliko antraštinis lapas, todėl nebuvo tuo metu identifikuotas kaip atskiras leidinys – jis yra įrištas kartu su vieno pirmųjų italų humanistų Gasparinus Barzizius (Gasparino Barzizza, 1370–1431) veikalu „Epistole“ (Strasbourg, 1486, VU biblioteka Ink. 319)²⁰. Įvairių sentencijų rinkinys „Textus sequentiarum cum optimo commento“ (žr. 2 lentelę, nr. 9) buvo įrištas kartu su to paties veikalo kita 1494 m. laida ir laikyta viena knyga²¹. Mišiolas „Missale Dominorum Teutonicorum“, kurio išlikę tik fragmentai (žr. 2 lentelę, nr. 7), identifikuotas 2020 m. pradžioje VU bibliotekos Rankraščių skyriaus fonde. Išlikę 6 lapai greičiausiai buvo naudoti knygos viršeliui sutvirtinti.

Nacionalinėje bibliotekoje buvo identifikuoti 2 inkunabulai: iš Bretanės kilusio pranciškonų vienuolio, Paryžiaus universiteto teologijos daktaro Olivier Maillard'o (1430–1502) pamokslų rinkinio „Sermones de adventu. Quadragesimales. Sermones dominicales“ antroji dalis „Quadragesimales“ (žr. 2 lentelę, nr. 6) ir dominikonų vienuolynų liturgijai skirtas psalmynas „Psalterium chorale“ (žr. 2 lentelę, nr. 8). Juos yra aptarusi šios bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus darbuotoja Viktorija Bargailienė²².

Vrublevskių bibliotekoje identifikuoti 3 inkunabulai²³. Italų kardinolo Giovanni'o d'Aragonos (1456–1485) dviejų kalbų rinkinys, išleistas Romoje po 1471 m. (žr. 2 lentelę, nr. 3), šiuo metu laikytinas ankstyviausia spausdintine Lietuvos knyga, nes VU bibliotekoje saugomos vokiečių teologo, Mainco vyskupo Rabano Mauro (lot. Rabanus Maurus, apie 780–856) enciklopedinio pobūdžio knygos „De sermonum proprietate, sive Opus de universo“ („Apie kalbų giminystę, arba veikalas apie viską“, Strasbourg, iki 1474, VU biblioteka Ink. 273) buvusi leidimo data „1467“ buvo patikslinta – „iki 1474 m.“²⁴. Feigelmanas šio

19 Ten pat, nr. 184.

20 Ten pat, nr. 64.

21 Ten pat, nr. 391. Lietuvos inkunabulų kataloge nurodyta klaidingai leidimo data – apie 1492. Inkunabulas išleistas be jokių leidimo duomenų.

22 BARGAILIENĖ, Viktorija. Nacionalinėje bibliotekoje identifikuoti dar du inkunabulai. *Tarp knygų*, 2018, nr. 5, p. 24–25.

23 Juos identifkavo Retų spaudinių skyriaus darbuotojos Agnė Zemkajutė ir Violeta Radvilienė.

24 Žr. *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* (GW 13557, prieiga per internetą: <<http://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/GW13557.htm>>), *Incunabula Short Title Catalogue*

keturių lapų veikalo septynių inkunabulų konvoliute nepastebėjo greičiausiai dėl to, kad jam trūksta pirmojo lapo. 2019 m. vasarą Vrublevskių bibliotekos Memorialiniame akademiko Konstantino Jablonskio fonde identifiukuoti iki šiol buvę nežinomi į vieną knygą įrišti 1497 ir 1500 metais čekų kalba gotikiniu šriftu išspausdinti du Čekijos karalystės teisiniai dokumentai (žr. 2 lentelę, nr. 1 ir 10). Paminėtina, kad vienintelė Vrublevskių biblioteka Lietuvoje turi net tris inkunabulus čekų kalba²⁵.

PIRKIMO ĮRAŠAI

XV amžiuje LDK nebuvo spaustuvių, tad knygos patekdavo kitais keliais. Dauguma Lietuvoje saugomų inkunabulų turi įrašus, liudijančius, jog tos knygos buvo atvežtos į Lietuvą jau XVI ar XVII amžiuje²⁶. Jų būdavo atsiga-benama iš didžiųjų Vakarų Europos spaudos centrų, knygų parsiveždavo iš studijų Europoje sugrįžę Lietuvos studentai. „Pagrindinis knygų plitimas Lietuvoje buvo knygų prekyba. Jau nuo XV a. pabaigos tiesiogiai ar per knygų pirklius prekiauta su Lenkijos bei Vakarų Europos knygų leidimo centrais.“²⁷ Palyginti mažai išliko žinių apie knygų kainas. Knygose aptinkami tokio pobūdžio įrašai suteikia svarbios informacijos apie knygų vertę, skirtingais laikotarpiais naudotus pinigus bei asmenis, nusipirkusius inkunabulus²⁸. Atidžiau paanalizavus įvairaus pobūdžio marginalijas buvo identifiukuoti įrašai, kuriuose nurodytos kainos, neužfiksuoti Feigelmano inkunabulų kataloge, ir nustatyta, kad didžioji inkunabulų dalis įsigyta Abiejų Tautų Respublikos teritorijoje ir ne vienas jų jau XVI a. pradžioje.

Inkunabuluose išlikusiuose įrašuose, kuriuose nurodytos kainos, dažniausiai minimas grašis. Italų pranciškono, teologo Antonio da Bitonto (apie 1385–

(ISTC ir00001000, prieiga per internetą: <<http://data.cerl.org/istc/ir00001000>>); <<http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb311668446>> [žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 6 d.]. Apie Rabano Mauro veikalo datos patikslinimo aplinkybes taip pat žr. VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija. Atradimai Vilniaus universiteto bibliotekos inkunabuluose, p. 277–278.

25 Plačiau žr. <<http://www.mab.lt/lt/naujienos/2462>> [žiūrėta 2020 m. sausio 27 d.].

26 FEIGELMANAS, Nojus. Pirmosios spausdintos knygos. Iš FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*, p. 44.

27 PETRAUSKIENĖ, Irena. Knygų plitimo keliai Lietuvoje XVI–XVIII a. Iš *Kultūrų sankirtos*: skiriama Ingės Lukšaitės 60-mečiui. Vilnius: Diemedžio leidykla, 2000, p. 186.

28 Apie kainas senosiose knygose žr.: VLADIMIROVAS, Levas. Knygos prekybos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII amžiuje metmenys. *Knygotyra*, 1994, nr. 21 (28), p. 5–15; BRAZIŪNIENĖ, Alma. Apie marginalijas kaip knygų prekybos istorijos šaltinį. *Knygotyra*, 1994, t. 21 (28), p. 16–19.

1465) pamokslų rinkinį „Sermones dominicales per totum annum“ (Strasbourg, 1495, VU biblioteka Ink. 110, MEI id 02019416) nežinomas asmuo nusipirko 1529 m. už 20 grašių: *Anno do[mi]ni 1529 pro isto opusculo dedi viginti gs* (įrašas paskutiniame lape). Evangelikų liuteronų kunigas, lietuviškų giesmių vertėjas, Martyno Mažvydo (1510/1520–1563) bendradarbis Aleksandras Rodūnionis Vyresnysis (apie 1526–1583) šv. Augustino (354–430) pamokslų rinkinę „Sermones“ (Basel, 1494–1495), išleistą dviem knygomis (kn. 1 (d. 1–5), VU biblioteka Ink. 218, MEI id 02108477, kn. 2 (d. 6–7), Vrublevskių biblioteka I-34, MEI id 02122977), įsigijo 1547 m. atvykęs studijuoti į Karaliaučiaus universitetą: už pirmą knygą sumokėjo 24 grašius, o už antrąją – 20 grašių (tai atskleidžia jo paties įrašai). Feigelmanas skirtingai perskaitė knygos įsigijimo datą – 1541 m. ir tuomet darė išvadą, kad Rodūnionis knygą pirko Lietuvoje dar prieš išvykdamas studijuoti į Karaliaučių²⁹. 1547 m. data labai gražiai sustato viską į savo vietas – šias knygas Rodūnionis įsigijo jau atvykęs į Karaliaučių, nes studijuoti jis pradėjo 1546 m. pabaigoje arba 1547 m. pradžioje³⁰. Vokiečių teologo Petruso Gerticzo (apie 1350 – apie 1421) logikos veikalas „Parvulus logicae“ ([Leipzig, apie 1492–1495, VU biblioteka Ink. 317, MEI id 02018182) buvo pirktas Lietuvoje, nes nurodyta kaina yra 50 lietuviškų grašių: *Emptus 2bus 50 li gr* (įrašas antraštiniame lape). Nors tiksliai data nenurodyta, bet rašysena leidžia manyti, kad jis įsigytas XVI a. pradžioje. LDK monetos Vilniuje pradėtos kaldinti 1508 m., valdant Žygimantui Senajam, tačiau manoma, kad lietuviškų grašių buvo nukaldintas nedidelis kiekis, nes šių monetų randama palyginti retai³¹. Paminėtina, kad trumpajame inkunabulų sąrašė *Incunabula Short Title Catalogue* (ISTC <https://data.cerl.org/istc/search>) užfiksuoti tik du šio inkunabulo egzemplioriai: vienas VU bibliotekoje, o kitas Bavarijos valstybinėje bibliotekoje Miunchene (ISTC ig00277350). Filosofo Boecijaus (apie 480–524) veikalas „De consolatione philosophiae“ („Filosofijos paguoda“, Köln, 1500, VU biblioteka Ink. 120, MEI 02020045), pagal rašyseną ir buvusius savininkus spėjama, buvo nupirktas XVI–XVII a. sandūroje Lietuvos ir Lenkijos teritorijoje už 18 grašių (įrašas antraštiniame lape: *hunc libelum comparavi p[er] 18 gr.*). Ypač žinomą teologų Henricus Institoris (1430–1505) ir Jakobo Sprengerio (1438–1494) veikalą apie raganas „Malleus maleficarum“ („Raganų

29 Žr.: FEIGELMANAS, Nojus. Pirmosios spausdintos knygos, p. 40.

30 Vėlesnių savininkų palikti ženklai atskleidžia skirtingas šio inkunabulo dalių keliones. Žr.: FEIGELMANAS, Nojus. Pirmosios spausdintos knygos, p. 40; VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija. Kas skaitė pirmąsias spausdintas knygas Lietuvoje: savininkų palikti ženklai, p. 67.

31 REMECAS, Eduardas. XVI a. monetų apyvarta dabartinės Lietuvos teritorijoje. *Pinigų studijos*, 2002, nr. 2, p. 60–61.

kūjis“, Nürnberg, 1496, VU biblioteka Ink. 309, MEI id 02019361) 1601 m. vienuolis Hieronimus Loverius nusipirko už 46 grašius (įrašas lap. A² recto: *Ex Libris F[rat]ris Hieronimi Louerij Ciuitęi CII... Comparatus A[nno] D[omini] 1601 grs 46*). Manoma, Loverius buvo dominikonas ir šį inkunabulų padovanojo Dziarečyno dominikonų vienuolynui (veikla 1618–1832) – įrašas: *Idem applicauit con[ven]tui Derecensi*. 1644 m. gegužės 7 d. Gdanske nežinomas asmuo už 5 grašius nusipirko iliustruotą augalų žinyną „Herbarius latinus“ (Mainz, 1484, VU biblioteka Ink. 217, MEI id 02017325; įrašas lap. [1] verso: *Gedani 1644. 7 Maji. 5 gr.*). Nicolaus Groszewiczius XVI a. pusėje Gardine įsigijo už 6 grašius dviejų inkunabulų konvoliutą (Ink. 192–193, MEI id 02127667– 02127668): *RD Nicol[aus] Groszewicz p[ro] loco Grodnensis F. leg... [?] 6 gr. Exolij Burzensis [?] [įrašas užbrauktas]*. Greičiausiai įrašą užbraukė Vilniaus išdininkas Jokūbas Vaina (Jakób Woyna, XVII a. pirmoji pusė), knygą paskyręs Vilniaus bibliotekai, tikėtina, bernardinams: *Pro Bibliotheca Vilnen[sis] assignat J Jacobus Woyna Custos Vilnen[sis] e[tc]* (įrašas antraštiniame lape). Tokia forma „Vilniaus biblioteka“ paprastai pasirašinėjo Vilniaus bernardinai.

Kainų įvairovę leidžia suprasti atitinkamu metu vyravusios kainos: pvz., Stepono Batoro (1576–1586) valdymo laikais kartis (123 l) kviečių kainavo 12–16 grašių, Zigmanto Vazos (1587–1632) laikais kaina kito nuo 35 iki 95–100 grašių, o 1650 m. tas pats kiekis kviečių kainavo apie 230 grašių³².

Inkunabulų įrašuose aptinkami ir kitokie piniginiai vienetai, ne tik grašiai, įprastesni Lietuvos ir Lenkijos teritorijoje. Juose minimi ir florinai, tačiau be paaiškinamojo žodžio jie laikomi dukatais. Apie šių stambesnės vertės monetų apyvartą Lietuvoje žinių nėra daug. „Dukatai dėl savo didelės vertės daugiausia buvo skirti užsienio prekybai, o vietos piniginiuose santykiuose retai kada buvo naudojami.“³³ Krokuvos dominikonai 1651 m. už 30 florinų įsigijo teologo šv. Alberto Didžiojo (apie 1200–1280) pamokslų rinkinį „Sermones de eucharistiae sacramento“ (Köln, 1498, VU biblioteka Ink. 118, MEI id 02019490), įrištą kartu su trimis paleotipais (įrašas: *secessit fl. 30 a Prædi[catorum] Ordi[ne] in Cracovia 1651*). Vėliau, greičiausiai XVIII a., konvoliutas atiteko Kauno dominikonams. 15 florinų vienuolis Jerzy Dąbrowskis, spėjama, gyvenęs XVII amžiuje, sumokėjo už Bibliją lotynų kalba (*Biblia Latina*, Basel, 1495, VU biblioteka Ink. 111(2), MEI id 02019396). Įrašė savininkas nenurodė nei knygos įsigijimo vietos, nei datos (įrašas lap. BB³ verso: *Fratrij Georgij Dąbrowski Emptus*

32 Žr.: GRIMALAUSKAITĖ, Dalia; REMECAS, Eduardas. *Pinigai Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016, p. 196–197, 219, 242.

33 Ten pat, p. 218.

Florenis 15). Romėnų filosofo Lucijaus Anėjaus Senekos (4 pr. Kr. – 65) tragedijos (Venezia, 1498, Kauno technikos universiteto biblioteka Fs 727) buvo nupirktos už 3 auksinius florinus, tačiau įrašė (lap. cxlvi: *Constat 3 Florinos in auro*) taip pat nenurodyta nei kas, nei kada, nei kur įsigijo šią knygą. Paminėtina, kad dukatų vertė nebuvo pastovi, nuolat kito: pvz., nuo 1591 m. iki 1700 m. ji padidėjo nuo 58 iki 414 grašių³⁴.

Inkunabuluose fiksuojamas ir jau panaudotų knygų pirkimas. Tomo Akviniečio darbų rinktinę (Venezia, 1490, VU biblioteka Ink. 148, MEI id 02127902) 1626 m. Minske už 20 florinų dominikonas Valerianus Camionensis pirkė iš vienuolio tėvo Nicolaus Dunaromensis (įrašas lap. aa verso: *Fr[at]er Valerianus Camion[ensis] [?] apud V[enerabilem] P[atrem] F[ratrem] Nicolaum Dunaromen[sem] [?] 20 floren[is] emit. Minscj 1626, įrašas lap. aa¹² verso: *Fr[atris] Valerianj Camion et F[rat]rum ordinis Prædicatorum*). Spėjama, kad dar tame pačiame šimtmetyje knyga pateko pas Naugarduko jėzuitus į jų rezidenciją, veikusią 1631–1714 m. Jie inkunabulą įsigijo už 8 florinus (įrašai lap. aa³ recto: *Inscriptus Catal[ogo] Residentiæ Nouogroden[sis] Soc[ietatis] IESV*; lap. aa recto: *flor. 8*). Lenkų augustijonas iš Ciechanovo Stefanas Kapielskis 1686 m. prancūzų teologo Jacques'o Legrando (apie 1365–1415) veikalą „Sophologium“ (Strasbourg, 1474, VU biblioteka Ink. 168, MEI id 02128340), įrištą dar kartu su kitais dviem inkunabulais, nusipirko už 16 florinų (įrašas lap. [2]: *Ex libris F[rat]ris Stephani Kapielski Ordinis Eremitarum Sancti p[at]ris Augustini pro Con[ven]tu Ciechanoviensi Emptus fl. 16 An[no] 1686 mp [manu propria] Cum libris... supl...*), nors prieš tai pagal išlikusius nuosavybės įrašus ši knyga priklausė trims skirtingiems savininkams iš Lenkijos.*

Pateikti neužfiksuoti Feigelmano kataloge įrašai, kuriuose nurodytos kainos, atskleidžia gana ankstyvą inkunabulų pirkimo laiką ir paliudija, kad XVI–XVII a. knygos buvo brangios. Šiuo atveju didelė kainų įvairovė neleidžia padaryti konkretesnių išvadų apie inkunabulų kainas atitinkamu laikotarpiu, tačiau šie duomenys kaip knygos istorijos šaltinis pravers apskritai tiriant senųjų knygų vertę, jų įsigijimo aplinkybes.

SAVININKŲ ŽENKLAI

Įrašai, kuriuose nurodytos kainos, paprastai pateikia informaciją ir apie buvusį knygos savininką. Nemažą dalį inkunabulų skaitė privatūs asmenys, kurių ne vienas yra žinomas Lietuvos kultūros veikėjas. Būtent Renesanso

³⁴ Žr. ten pat, p. 216–218.

epochoje atsiranda privačių bibliotekų, pradedama vertinti pati knyga³⁵. Šioje dalyje bus aptarti mažiau žinomi savininkai, kurie nepaminėti Feigelmano kataloge arba apie kuriuos pavyko rasti naujos informacijos bei patikslinti jau esamus duomenis.

Paminėtinas vienas ankstyviausių sunkiai perskaitomų įrašų, iš kurio sužinome, kad pranciškonų teologo Richardus de Mediavillos (apie 1249 – apie 1308) veikalą „Commentum super quarto libro Sententiarum Petri Lombardi“ (Venezia, 1499, Nacionalinė biblioteka R.XV:B.10, MEI id 02126704) 1501 m. turėjo anonimas iš Venecijos. Nėra žinoma, kaip šis inkunabulas pateko į Abiejų Tautų Respubliką, bet iš vėlesnio įrašo sužinome, kad jis priklausė pranciškonų vienuoliui Christophorus Medige [?] iš Branevo, o vėliau jėzuitams Nesvyžiuje.

Tiriant asmenines bibliotekas, keliamas klausimas, koks turėtų knygų kiekis leidžia apibrėžti jį kaip asmeninę biblioteką³⁶. Kelmės³⁷ klebonas Albertas Ždaninskis (Szdanyinski) 1544 m. birželio 18 d. įsigijo inkunabulą – italų kanoonisto Bernardo da Parmos (apie 1200–1266) veikalą „Casus longi Bernardi super decretales“ (Lyon, 1500, Nacionalinė biblioteka R.XV:C.9, MEI id 02017715), tai atskleidžia įrašas vidinėje viršelio pusėje: *Sum alberti Szdanyinski plebani in Kijelmi emptus Anno do[mini] 1544 ep[iscop]o [?] Anno rem [?] ad plebaniam Kijelmi feria quarta in religia Corporis Cristi – me[n]sis Junij*. Antraštiniame lape ir priešlapyje išliko Ždaninskio su Biblija susijusios pastabos, taip pat sentencijos lotynų kalba. Vėliau knyga atiteko didžiausiai XVII–XVIII a. žemaitijoje Kražių jėzuitų kolegijai, veikusiai 1616–1773 m.

Tad ar vieno inkunabulo įsigijimas liudytų buvus privačią biblioteką? Atidžiai skaitant įrašus identifikuojama nemažai vienos knygos savininkų. Dažnai apie juos nieko ir nezužinoma, tačiau gausūs asmeniniai įrašai liudija knygos aktualumą, populiarumą, jos keliavimą iš rankų į rankas. Ne vienoje se-noje knygoje aptinkami tokio pobūdžio įrašai „sau ir bičiuliams“ (*sibi et amicis*), „sau ir saviesiems“ (*sibi et suis*) paliudija, kad knyga XVI a. labai dažnai buvo įsigyjama naudoti bendrai³⁸. Vienas tokių pavyzdžių yra minėto Rodūnionio

35 ULČINAITĖ, Eugenija. *Lietuvos Renesanso ir Baroko literatūra*. Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 16.

36 BRAZIŪNIENĖ, Alma. Senųjų asmeninių Lietuvos bibliotekų tyrimai: status quo. Iš *Bibliotheca Litwana II: atminties institucijų rinkiniai*. Sudarytojas Arvydas Pacevičius. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 41.

37 Feigelmanas vietovės įrašą identifikavo kaip Chelmą. Žr. FEIGELMANAS, Nojus. „Lietuvos inkunabulų“ papildymas, nr. 2.

38 PACEVIČIUS, Arvydas. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bibliotekos: Tipologija, organizacinė struktūra, komplektavimo strategija: mokomasis leidinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 18.

įrašas šv. Augustino pamokslų rinktinės antros knygos pradžioje *Alexander Radunius Lituanus sibi & suis comparavit* („Alexander Radunius lietuvis sau ir saviškiams įsigijo“).

Verta paminėti keletą asmenų, apie kuriuos pavyko rasti daugiau duomenų, leidžiančių manyti, kad jie turėjo asmenines bibliotekas. Žemaičių kanauninkas, Šiaulių klebonas Juozapas Gardiškis (Gardiscius, Gardyszki, Gordiscius, m. 1614)³⁹ buvo sukaupęs tikrai nemažą biblioteką, nes šiuo metu žinomos aštuonios jam priklausiusios knygos⁴⁰: penkios XVI a., dvi XVII a. ir vienas inkunabulas – tai kartu išleisti popiežių Bonifaco VIII (1235–1303) šeštoji dekretalijų knyga „Liber sextus decretalium“ ir Klemenso V (1264–1314) dekretų rinkinys „Constitutiones“ (Venezia, 1499–1500, t. 1–2, Nacionalinė biblioteka R.XV:B.11, MEI id 02123470)⁴¹. Šis dvasininkas savo biblioteką testamentu užrašė Kražių kolegijai, todėl ne vienoje knygoje šalia jo įrašo *Ex libris Jospehi Gardiskij Canoni Mednicen[sis]* aptinkamas ir Kražių kolegijos įrašas *Inscriptus Catalogo Collegij Krozen[sis] Socie[ta]tis Jesu*.

Šiuo metu daugiau duomenų galima pateikti ir apie vieną garsesnių XVIII a. bibliofilų Lietuvoje šalia dominikono Domininko Sivickio (Dominik Siwicki, ?–po 1800). Tai buvęs dominikonų provincijolas, bažnyčios istorikas Juozapas Tomas Grigalius Šimakas (Szymak, 1702–1775)⁴², savo biblioteką žymėjęs ekslibrisu: *Bibliothecae personalis F[ratris] Gregorij Szymak M[a]g[ist]ri, Not[arii] Apost[olici] Pr[ovincia]l[is] Litv[aniae] O[r]dinis P[raedicatorum]*. Spėjama, ji buvusi vertinga, nes išlikęs inkunabulas – italų pamokslininko dominikono Jokūbo Voraginiečio (Iacopo da Varazze, apie 1228–1298) žinomiausias veikalas apie šventųjų gyvenimus „Legenda aurea“ („Aukso legenda“, Hagenau, 1497, VU biblioteka Ink. 121, MEI id 02016982). Pasak istorikės Gitos Drungilienės, šią knygą Šimakas „pasiskolino“ iš Dziarečyno dominikonų vienuolyno bibliotekos, kai 1741–1746 m.

39 Informacija apie Juozapą Gardiškį žr. JOVAIŠA, Liudas. Žemaičių vyskupijos dvasininkai 1601–1650 m. *Bažnyčios istorijos studijos*, 2011, t. 5, nr. 50. Prieiga per internetą: <<https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04-2012-1367479777320/datas-treams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

40 Duomenys pateikti pagal: JOVAIŠA, Liudas. Žemaičių vyskupijos dvasininkai 1601–1650 m., nr. 50 ir *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas 1803*. Parengė Darius Antanavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2017, d. 1.

41 Tiriant Kražių kolegijos knygas, saugomas VU bibliotekoje, buvo patikslinta Nacionalinės bibliotekos inkunabulų kataloge klaidingai perskaityta šio savininko pavardė „Gondiskij“. Žr. VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija; RANKELIENĖ, Sonda. Kražių jėzuitų kolegijos knygos Vilniaus universiteto bibliotekoje. *Knygotyra*, 2017, t. 68, p. 259, išnaša nr. 25.

42 Plačiau apie jį žr. *Polski Słownik Biograficzny*. Warszawa-Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2017, t. 50 (1), sąs. 204, p. 24–25.

ėjo prioro pareigas, o tik vėliau padovanojo vilniškiams broliams⁴³. Visas Šimako knygų rinkinys papildė Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų vienuolyno biblioteką, tai paliudija ir įrašas šio inkunabulo vidinėje viršelio pusėje: *Gratiā A. R. P. S. I. M[a]g[ist]ri Exprov[inc]ialis F[ratris] Gregorij Szymak Applicatur Bibliothecae majori Conventus Vilnensis S[ancti] Spiritus Ordinis Prædicatorum*. Ne viena Šimakui priklausiusi XVI–XVIII a. knyga saugoma VU bibliotekoje.

Vis dar nepavyksta identifikuoti asmens Ioannes Bannaxus. Manoma, kad jis gyveno ar dirbo XVI a. Nesvyžiuje, nes jo nuosavybės įrašas *Ioannes Ban[n]axus D. I.* paprastai būna kartu su Nesvyžiaus jėzuitų kolegijos įrašu. Bannaxus turėjo turėti nemenką asmeninę biblioteką, nes jam priklausė inkunabulų konvoliutas – du į vieną knygą surišti viduramžių filosofo, teologo Johno Duns Scotus (apie 1266–1308) veikalai, išleisti Venecijoje 1499 m. (Nacionalinė biblioteka R.XV:C.17(1–2), MEI id 02123358 ir id 02123363), inkunabulas, įrištas kartu su dviem XVI a. knygomis (paleotipais) – tai vokiečių teologo Jacobus Philippi (1435 ar 1438 – po 1510) religinės tematikos veikalas „Reformatorium vite morumque“ (Basel, 1494, Nacionalinė biblioteka R.XV:A.1(3), MEI id 02123417) bei dar vienas konvoliutas – XVI a. knyga (paleotipas), kurios antraštiniame lape išlikęs Bannaxus nuosavybės įrašas, įrišta kartu su dviem inkunabulais (Nacionalinė biblioteka R.XV:C.3(2), MEI id 02123936, R.XV:C.3(3), MEI id 02123938). Be šių inkunabulų, ir Nacionalinėje bibliotekoje, ir VU bibliotekoje šiuo metu yra dar žinoma 11 XVI a. knygų su Bannaxus nuosavybės įrašu.

Lengviau pasiekianti vartotoją informacija leidžia papildyti jau pateiktą informaciją. Vokiečių humanisto, istoriko Hartmanno Schedelio (1440–1514) pasaulio istorijoje nuo jo „pradžios“ iki XV a. pabaigos „Liber chronicarum“ („Pasaulio kronikos“, Nürnberg, 1493, Nacionalinė biblioteka R.XV:H.1) Kulmo stalininkas Aleksandras Stanislovas Rykovskis paliko nemažą komentarą apie 1690 m. kritulius bei kitus oro reiškinius (lap. CCXCVIII verso: 25 *Augusti Anno 1690 [...] Alexandr. Stan. De Ryky Rykowsky Dapifer Culmensis*), taip pat jo pastabų aptinkama knygos paraštėse. Visgi paaiškėja, kad jis taip pat turėjo asmeninę biblioteką. Tokią išvadą leidžia daryti VU bibliotekoje užfiksuotas jam priklausęs vienas Plantenų leidinių – vertingas italų jėzuito, heraldikos kūrėjo Sylvesterio Pietrasantos (1590–1647) veikalas „De Symbolis Heroicis“ („Apie herojinius simbolius“, Antwerpen, 1634, VU biblioteka III P 269) su flamandų dailininko Peterio Pauliaus Rubenso (1577–1640) vario rai-

43 DRUNGILIENĖ, Gita. Vieno kūrinio istorija: Jokūbo Voraginiečio *Aukso legenda* senojoje Lietuvos kultūroje. *Senoji Lietuvos literatūra*, 2012, kn. 34, p. 39.

žiniais. Šiame leidinyje gausūs Rykovskio palikti įrašai atskleidžia buvus asmeninę biblioteką: „ex catalogo“, „Ex museo“. Be to, ši knyga buvo jo paties nupirkta už 14 florinų 1715 m.⁴⁴

Paminėtina ir Cėsis (dabar Latvija) arkidiakono, jėzuito iš Rygos Johanno Tecno (Johannes Tecno (Tecnon), veikla 1568–1597)⁴⁵ asmeninė biblioteka: *Sum Ioa[nn]is Tecno Archidiac[onus] Venden[sis]*; *Ex libris Joannis Tecnon Arc[hidiaconus] Venden[sis]*. Ji turėjo būti gana didelė, nes šiuo metu yra žinomi išlikę 8 inkunabulai ir 2 paleotipai. Tarp inkunabulų paminėtini ir į vieną knygą surišti du šv. Augustino veikalai „De trinitate“ ir „De civitate Dei“ (Basel, 1489, VU biblioteka Ink. 226, MEI id 02127568 ir Ink. 227, MEI id 02127569), o keturių inkunabulų konvoliutas Feigelmano kataloge nebuvo pažymėtas, kad priklausė Johannui Tecno (VU biblioteka Ink. 95a–98, MEI id 02121907, 02121915, 02121918, 02121921)⁴⁶. Visa Tecno biblioteka atiteko Daugpilio jėzuitų rezidencijai (veikla 1630–1761), o vėliau kolegijai (veikla 1761–1811). Tokią išvadą leidžia daryti išlikę šių institucijų įrašai: *Residentiae Dyneburgensis S[oc]ietatis JESV* ir *Coll[egii] Dūneburg[ensis] S[oc]ietatis J[esu]*.

Apie knygų savininkus sužinoma ir iš kitokio pobūdžio įrašų. Apie knygų keliavimą iš rankų į rankas liudija ir išlikę skolinimo įrašai. Ispanų teologo Alfonso de Castro (1495–1558) veikalą „Adversus omnes haereses libri XIII“ („Prieš visas erezijas“, Köln, 1543, Nacionalinė biblioteka R.XV:E.2(1)), įrištą kartu su inkunabulu – vokiečių teologo, istoriko, kartūzų ordino vienuolio Wernerio Rolevincko (1425–1502) „Fasciculus temporum“ („Laikų samplaika“, Venezia, 1478, Nacionalinė biblioteka R.XV:E.2(2), MEI id 02126478), Žaslių vikaras Tomas Poplavskis (Tomasz Popławski, m. 1613)⁴⁷ 1612 m. sausio 6 d. paskolino Vilniaus kanauninkui Mykolui Skorulskiui (m. 1620)⁴⁸: *Ego Tomasz Popławskij Parochus Zaslow A[nno] D[omini] 1612 die 6a Jan[uarii] Admod[um]*

44 *Vilniaus universiteto bibliotekos plantenai*: katalogas. Sudarė Vidas Račius. Vilnius: Petro ofsetas, 2015 (Fontes et studia historiae Universitatis Vilnensis), nr. 329.

45 Apie jį žr. FLOOD, L. John. *Poets Laureate in the Holy Roman Empire: A Bio-bibliographical Handbook*. Vol. 4: S–Z. Berlin: Walter de Gruyter, 2006, p. 2068. Priega per internetą: <<https://books.google.lt/books?id=B1ujbUq3NOcC&pg=PA2068&lpg=PA2068&dq=johannes+tecnon&source=bl&ots=sWKT3IUOaO&sig=BU7zTVcvpkHXJODgZAPvS2ccnBo&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKewig9teGuYvdAhUByKQKHTs3AEYQ6AEwAHoECAEQAQ#v=onepage&q=johannes%20tecnon&f=false>> [žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 28 d.].

46 FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*, nr. 59, 125, 236, 255.

47 *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a. = The Lithuanian catholic clergy (14th–16th c.)*. Parengė Vytautas Ališauskas, Tomasz Jaszczolt, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys. Vilnius: Aidai, 2009 (Bažnyčios istorijos studijos, t. 2), nr. 2474.

48 Ten pat, nr. 1640. Prieš tapdamas Vilniaus kanauninku, jis buvo Šiaulių klebonas.

R[evere]ndo D[omi]no Michaeli Skorulskj Canonico Vilnen[sis] d[omi]no suo mutuo dedi librum Alfonso de Castro ad perlegr...du[m] (įrašas viršelio vidinėje pusėje). Nors Skorulskis dar primena sau, kad nepamirštų šios knygos gražinti (įrašas apatinio kietviršio vidinėje pusėje: *Przypomniec sobie o kronikę ... Michał Skorulski CV m[anu] p[ro]pria*), visgi galima manyti, kad knygos jis negražino, nes savininkas Poplavskis netrukus 1613 m. miršta, ir knyga atitenka Vilniaus jėzuitų profesų namams prie Šv. Kazimiero bažnyčios⁴⁹ (įrašas antraštiniame lape yra užbrauktas), o panaikinus jėzuitų ordiną 1773 m. tampa Vilniaus basųjų karmelitų vienuolyno nuosavybe. Paminėtina, kad Skorulskis turėjo savo biblioteką, tai liudija išlikęs jo nuosavybės įrašas teologo, Bažnyčios tėvo Jono Auksaburnio (apie 350–407) darbų rinktinėje „Operum“ (Paris, 1588, t. 1–5): *Ex libris Michaelis Skorulski Parochi Szaulen[sis] p[ro]p[ria] manu*⁵⁰.

Senosiose knygoose ypač dažni donaciniai įrašai, taip pat pateikiantys svarbios informacijos apie knygų savininkus. Dažniausiai knygos buvo dovanojamos religinėms institucijoms arba pastarosioms jos atitekdavo mirus dvasininkui. Vilniaus kanauninkas Tomas Kazimieras Girskis (m. 1672)⁵¹ Tomo Akviniečio „Catena aurea super quatuor evangelistas“ (Basel, 1476, VU biblioteka Ink. 186, MEI id 02127785) padovanojo 1644 m. Vilniaus jėzuitų profesų namams: *Domus Professæ Viln[ensis] Soc[ietatis] IESV dono Perill[ustr]is D[ominus] Thomæ Girskij Canon[icus] Viln[ensis] 1664*. Kadangi veikalui trūksta pradžios, įrašas yra išlikęs tik 46 lape, tad greičiausiai dėl to jis nebuvo pastebėtas ir neįtrauktas į Lietuvos inkunabulų katalogą. Paminėtina, kad šis įrašas yra užbrauktas, nes inkunabule išlikęs dominikono Domininko Sivickio ekslibrisas. Tikėtina, kad į šią asmeninę biblioteką knyga pateko po jėzuitų ordino uždarymo (tik nežinoma kokiū būdu).

Anksčiau nepavyko rasti informacijos apie popiežiaus Pijaus II (1405–1464) laiškų rinktinės „Epistole et varij tractatus“ (Lyon, 1497, Nacionalinė biblioteka R.XV:C.18, MEI id 02125039) savininką Marcus Zuerius van Boxhorną (Boxhornius, 1612–1653)⁵². Jis, olandų kalbininkas, Leideno universiteto

49 Šie profesų namai buvo įkurti 1604 m., o 1626 m. jau minima biblioteka. Žr.: *Lietuvos vienuolynai*: vadovas. Prieiga per internetą: <<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V47-54/Vilnkazimiero.htm>> [žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 21 d.]; taip pat: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*. Opracował Ludwik Grzebień SJ. Kraków: Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego, 1996, p. 744–745.

50 Žr. *XV–XVI amžių knygos Kauno bibliotekose*, nr. 308.

51 GRICIŪTĖ-ŠVEREBIENĖ, Liepa. *XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011, p. 201.

52 Plačiau žr.: <http://www.dbnl.org/tekst/meer035lett01_01/meer035lett01_01_0025.php>; <https://en.wikipedia.org/wiki/Marcus_Zuerius_van_Boxhorn>.

profesorius, tyręs visų kalbų prokalbę, ši inkunabulą 1630 m. spalio 1 d. dovanojo Theodorui Boelenszui (Boelissen, XVII a. pirmoji pusė): *Præstantissimo, doctissimoq[ue] Iuveni D[omino] THEODORO BOELISSEN benivolentiae ergo d[onavi] [?] Marcus Zuerius Boxhornius. Hoc quodcunque vides, ... doctissime B... Sit tibi Boxhorni pignus et arfa [?] tui. A[nn]o CIO IOC XXX. Kal[endas] Octob[ris].* Kol kas apie šį asmenį informacijos surasti nepavyko, spėjama, galėjo būti mokslo draugas.

Inkunabuluose aptinkama įrašų, kuriuose kaip donatorės minimos ir moterys. Lietuvoje XVI–XVII a. moterys neturėjo asmeninių knygų rinkinių, be to, XV a. knygos nebuvo paklausios ir tarp pasauliečių, ir tarp vienuolių⁵³. Nors du toliau pateikiami įrašai yra užfiksuoti Feigelmano inkunabulų kataloge, jie buvo šiek tiek patikslinti. 1617 m. vasario 17 d. totorių kilmės Helena Aksakovna po savo vyro Kauno vaiskio (1582–1599) bei Kauno pakamario (1599–1616) Zybulto Hanskopovičiaus (Sebaldus Hanskopowicz, ? – 1616 ar 1617)⁵⁴ mirties Tytuvėnų bernardinams padovanojo 1479 m. laidos Bibliją (VU biblioteka Ink. 190, MEI id 02108620): *Post obit[um] G[e]n[er]osi D. Sebaldi Hanskopowiczij Succamerarij districtus Caunen[sis] insignis benefactoris nostri [...] nobilitatis gente co[n]iux ipsius Helena Axakowna pro loco Citovian[en]ss[i] ordinis S[ancti] Francisci de obser. per man[us] F. Bernardini Szwab p[ro] tu[n]c presidentis donauit hunc librum, oret[ur] p[ro] ipsius. 1617 februar[i]i 17.* Iš įrašo sužinome, kad šią informaciją užrašė ne pati donatorė, o vienuolis bernardinus Benardinas Szwabas. Šv. Jeronimo veikalą „Epistolae et tractatus“ (Basel, 1497, VU biblioteka Ink. 267a, MEI id 02123494) 1719 m. Lietuvos didžiojo pakamario Jono Kristupo Paco (1650–1702) žmona Teresė Zofija Podbereckaitė-Pacienė (Teresa Zofia z Podbereskich Pacowa, ?–1720) padovanojo, manoma (nors įrašė konkrečiai nenurodyta), Ščučyno pijorams: *Ill[ustriss]ima D[omi]na Theresia Pacowa Succameraria M[agni] D[ucatus] L[ituan]iae contulit p[ro] Bibliotheca P[at]ri Hieronymo a S[ancto] Antonio Scholarum Piarum Superiori A[nn]o 1719.*

Iš Feigelmano kataloge neužfiksuotų įrašų minėtinas vokiečių katalikų teologo Michaelio Lochmairo (veikė apie 1471–1497) skirtoje dvasininkams knygoje „Parochiale curatorum“ (Leipzig, 1499, VU biblioteka Ink. 10,

53 Apie moterų skaitymą ir rašymą XV–XVII a. žr. NIEDŹWIEDŹ, Jakub, *Kultura literacka Wilna (1323–1655)*: retoryczna organizacja miasta. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2012, p. 123–143.

54 Patikslinta Feigelmano inkunabulų kataloge (nr. 74) pateikta pavardės forma. Žr. ŠEDVYDIS, Laurynas. Kauno pavieto politinė bendruomenė 1544–1650 m.: studijos akademijose bei kolegijose ir jų įtaka tolesnei karjerai. *Kauno istorijos metraštis*, 2015, t. 15, p. 12, išnaša nr. 2.

MEI id 02124303) išlikęs įdomus įrašas: *Donati ab amita mea amatissim[a] an[r]o D[omi]ni 1606* („Dovanotos mano mylimiausios tetos (t. y. tėvo sesers) 1606 m.“). Šią knygą 1606 m. nežinomam savininkui padovanojo jo teta. Neaišku, dėl kokių priežasčių jos sūnėnas įrašą paliko vidury knygos puslapio apačioje ir dar atvirkščiai, nors įprastai tokie įrašai paliekami knygos pradžioje.

Šioje dalyje buvo išskirta keletas asmenų nuosavybės įrašų, tačiau Lietuvos inkunabuluose jų ypač gausu. Jie paliudija, kad praeituose šimtmečiuose knygos buvo vertinamos, saugomos ir perduodamos iš vienu rankų į kitas, būtinai pažymint savininką. Tad tikėtina, kad ilgainiui bus identifiukuota ir daugiau senųjų knygų, priklausiusių „vienos knygos“ savininkui. Daugeliu atvejų šie įrašai yra vienintelis šaltinis apie savininką, jo socialinį statusą visuomenėje, gyvenamą laiką, vietą, o knygų „kelionės“ iš vieno savininko kitam paliudija ir konkrečius kultūrinius, istorinius įvykius.

RUBRIKATORIŲ ĮRAŠAI

Inkunabulai kaip ir rankraštinės knygos dar buvo puošiami ranka: sakinių pradžia rubrikuojama – raudonu rašalu (naudotas ir mėlynas) pažymima pirmoji raidė, dažnai nupiešiama ir inicialinė raidė. Tam spaustuvininkai specialiai palikdavo vietas. Paprastai rubrikatoriai, iluminatoriai likdavo nežinomi. Tačiau Lietuvos inkunabuluose rubrikatorių ženklai taip pat pateikia informacijos, susijusios su knygų kultūra. Iš puošybos elementų galima matyti ir tuo metu vyravusius dekorų ypatumus. Du Nacionalinės bibliotekos inkunabulai puošti panašaus stiliaus inicialinėmis raidėmis bei naudojant tą patį užrašą lotynų kalba: „Jhesus Maria“ (Nacionalinė biblioteka R.XV:D.1, MEI id 02124278; R.XV:D.10, MEI id 02124321). Kai kuriuose inkunabuluose aptikti tik rubrikatoriaus įrašyti raudonu rašalu metai, greičiausiai žymintys darbo pabaigą. Prancūzų teologo Guillaume'o d'Auvergne (apie 1180–1249) pamokslų rinkinio „Postilla super epistolas et evangelia“ (Strasbourg, apie 1495, Nacionalinė biblioteka R.XV:B.4(1), MEI id 02122974) pradžioje užrašyta 1496 m. data (lap. VII recto: *Anno do[mi]ni M496*), o vokiečių kartūzų vienuolio Wernerio Rolevincko (1425–1502) trumpos pasaulio įvykių chronologijos „Fasciculus temporum“ („Laikų samplaika“, Speyer, 1477, Vrublevskių biblioteka I-24a) pabaigoje raudonu rašalu parašyta data „1478“. Manoma, ir Tomo Akviniečio veikalė „Questiones de duodecim quodlibet“ (Ulm, 1475, Nacionalinė biblioteka R.XV:D.12, MEI id 02124320) rubrikatorius prie kolofo no pažymėjo gana ankstyvą savo atlikto darbo pabaigą – 1479 metus.

Rubrikatoriaus ženklų aptikta ir dviejų inkunabulų Florencijos arkivyskupo šv. Antonino (1389–1459) veikalo „Confessionale“ (Strasbourg, 1490, Nacionalinė biblioteka R.XV:C.16(1), MEI id 02124971) ir Henricus Institoris (1430–1505) ir Jakobo Sprengerio (1438–1494) „Malleus maleficarum“ (Speyer, apie 1495, Nacionalinė biblioteka R.XV:C.16(2), MEI id 02125007) konvoliute. Pirmojo aligato pabaigoje išlikęs sunkiai įskaitomas įrašas, kuriame nurodyta 1493 m. data. Nors antrajame aligato aptinkami tik du padailinimai raudonu rašalu paraštėje, manoma, kad, puošiant pirmąją konvoliuto knygą, jos buvo įrištos kartu. Tą leidžia manyti ir įrišas (mediniai viršeliai, aptraukti ruda raižyta oda, su dviejų metalinių segtuvų liekanomis), taip pat ir leidimo metai. „Raganų kūjis“ išleistas nenurodant leidimo metų ir jie tiksliai nėra numatyti. Šiuo metu suvestinis inkunabulų katalogas GW nurodo „1491/1495“⁵⁵. Galima daryti prielaidą, kad antroji knyga nebuvo puošta baiminant dėl ypatingo jos turinio.

Visgi keliuose inkunabuluose pavyko identifikuoti tą patį rubrikatorių, nors ir likusį nežinomu. Kartu įrištus prancūzų teologo dominikono Petro de Palude (pranc. Pierre de la Palud, apie 1277–1342) pamokslų, skirtų gavėnios laikotarpiui, rinkinį „Sermones quadragesimales Thesauri novi“ (Strasbourg, 1487, VU biblioteka Ink. 262, MEI id 02018157) ir minėto Jokūbo Voraginiečio pasakojimų apie šventuosius rinkinį „Lombardica historia...“ (Strasbourg, 1490, VU biblioteka Ink. 261, MEI id 02018060) puošė Jonas iš Gardino (lot. Johannes de Grodno) 1516–1517 m., tai atskleidžia kiekvieno aligato pabaigoje išlikę jo įrašai raudonu rašalu⁵⁶. To paties rubrikatoriaus puoštas inkunabulas saugomas ir Nacionalinėje bibliotekoje. Tokiu pačiu stiliumi (raudonos rubrikos, raudoni ir žali inicialai, dažnai su įvairiais pagražinimais, tik dar kukliais, palyginti su anksčiau minėtu inkunabulų konvoliutu) Jonas iš Gardino 1510 m. baigė apipavidalinti italų pranciškono Roberto Caracciolo (1425–1495) pamokslų rinkinį „Sermones quadragesimales“ (Strasbourg, 1497, Nacionalinė biblioteka R.XV:B.3, MEI id 02123081), tai atskleidžia įrašas antraštiniame lape: *Anno Xri[sti] domi[ni] 1510 p[er] Joanne[m] Grodno pa[ratur]*. Istorikės Gitos Drungilienės identifikuota pavardė leido patikslinti anksčiau klaidingai perskaitytą pavardę, taip pat buvo patikslinta ir rubrikavimo data⁵⁷. Iš rubrikato-

55 *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* (GW M12480). Prieiga per internetą: <<http://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/M12480.htm>>.

56 Apie Jono iš Gardino įrašus ir puošimus plačiau žr. VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija. Atradimai Vilniaus universiteto bibliotekos inkunabuluose, p. 275.

57 Žr. *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos inkunabulai*, nr. 22.

riaus įrašų sudėtinga nuspręsti, ar jis buvo šių inkunabulų savininkas, bet paliudija, kad knygos funkcionavo jau XVI a. pirmojoje pusėje⁵⁸.

Nors inkunabulų rubrikatorių palikti ženklai nėra išsamiai tyrinėti, jų paliktos pastabos ir komentarai parašėse, vadinamieji reikšminiai žodžiai, leidžia kalbėti apie juos ir kaip apie skaitytojus.

SKAITYTOJŲ MARGINALIJOS

Neabejotina, kad pirmieji inkunabulų skaitytojai buvo išsilavinę ir dažniausiai dvasininkai, nes daugiausia buvo leidžiama religinio turinio knygų. Daugelyje Lietuvos inkunabulų yra išlikę daug anoniminių paprastai lotyniškų XV–XVI a. įrašų, ir daugelis jų taip ir lieka neidentifikuoti. Paprastai jie yra esamos knygos santraukos ar pastabos apie ją, teksto papildymai, vertimai. Praeitų amžių skaitytojai yra palikę teksto pabraukimų, nupieštų manikulų (lot. *manicula* – rankelė) kaip nuorodų į reikšmingas vietas. Šiuo metu siekiama ne tik nustatyti, kokias knygas turėjo arba skaitė konkretūs skaitytojų kontingentai, bet ir kaip skaitė, koks buvo pats skaitymo procesas⁵⁹.

Nors ir reti, bet ypač reikšmingi išlikę buvusių skaitytojų knygų vertinimai. Jokūbo Voraginiečio knygos „Aukso legenda“ ypatingą populiarumą visais laikais liudija išlikę anoniminių skaitytojų įvertinimai, pateikiantys ne tik gąsdinančius dalykus: *Exemplum terribile, terribilis est res* (Basel, 1486, VU biblioteka Ink. 245, lap. E³ verso, E⁴ verso, MEI id 02126637), bet ir išreiškiantys susižavėjimą, nuostabą: *Pulchra Historia, pulcherrima exempla* (Strasbourg, 1492, Nacionalinė biblioteka R. XV:D.4, lap. F³ verso, G² recto, MEI id 02126633)⁶⁰.

Siekiant perskaityti paliktas marginalijas inkunabulų parašėse pavyko identifikuoti ir lietuviškų žodžių. Minėtame Petro de Palude „Sermones quadragesimales Thesauri novi“ (Strasbourg, 1487, VU biblioteka Ink. 262, MEI id 02018157) iš pradžių buvo identifikuoti du įrašai lietuvių kalba: *3 dalis lauzimo ir mieziene duona* (lap. m³ recto). Atidžiau patyrinęjus vėliau buvo identifikuoti dar du įrašai lietuvių kalba: *uzmirsimas Petro* (lap. e⁴ recto), *seseris su broleys kayp viras su mot.* (lap. m⁴ recto). Šios nežinomo skaitytojo pastabos pamokslų, kuriuose aiškinami tam tikri Evangelijų skyriai, gali būti iš dalies siejamos

58 Žr. DRUNGILIENĖ, Gita. Vieno kūrinio istorija: Jokūbo Voraginiečio *Aukso legenda* senojoje Lietuvos kultūroje, p. 36–37.

59 Plačiau žr. ROSE, Jonathan. Naujas požiūris į eilinių anglų skaitytoją: įvadas į auditorijų istoriją. *Knygotyra*, 2018, t. 70, p. 11.

60 DRUNGILIENĖ, Gita. Vieno kūrinio istorija: Jokūbo Voraginiečio *Aukso legenda* senojoje Lietuvos kultūroje, p. 45.

su vienu iš buvusių inkunabulo savininkų Vilniaus katedros pamokslininku Albertu Plocharskiu ir jo veiklos laikotarpiu 1584–1624 m.⁶¹ Dominikono Hugo de Prato Florido (apie 1262–1322) pamokslų rinkinyje „Sermones dominicales super evangelia et epistolas“ (Nürnberg, 1483, VU biblioteka 246a, MEI id 02126658) tarp gausių marginalijų lotynų, lenkų kalbomis identifikuoti du žodžiai lietuvių kalba: *galybę* (lap. 108 recto) ir *kantribes* (lap. 140 verso). Jie galėtų būtų priskirti dominikonui Ambraziejui Plusčiui, veikusiam ir Vilniuje, ir Paparčiuose 1641–1690 m.⁶² Inkunabuluose aptikti lietuviški žodžiai ne tik liudija egzistavusią skaitytoją dvasininką lietuvį, bet ir suteikia informacijos kalbininkams apie lietuvių kalbos raidą istoriniu aspektu⁶³.

Išlikusios anoniminių skaitytojų marginalijos parašėse atskleidžia ir patį skaitymo, gilinimosi į turinį procesą. Iš marginalijų kiekio tam tikrose vietose galima spręsti apie skaitytojo susitelkimą į konkrečią temą, o gal ir apie studijų nutraukimą, pvz., vokiečių vienuolio Petrus de Lutra, gyvenusio XIV a., pamokslų rinkinyje „Sermones de tempore et de sanctis“ (Strasbourg?, apie 1475, Nacionalinė biblioteka R.XV:D.25, MEI id 02123964) gausios marginalijos lotynų ir lenkų kalbomis nutrūksta knygos viduje. Dažnai esamas knygos turinys papildomas naujomis žiniomis, komentarais. Viduramžių scholastiko Lambertus de Monte (apie 1430 ar 1435–1499) Aristotelio ir Tomo Akviniečio veikalų komentarų „Copolata super...“ (Köln, tarp 1489 ir 1494, VU biblioteka Ink. 258, MEI id 02123983) antraštiniame lape yra išlikusi marginalija lotynų kalba apie aštuonias planetas ir keturias stichijas. Manoma, ji galėjo būti užrašyta XVI a. pradžioje vienuolių iš nežinomo Tartu vienuolyno (įrašas antraštiniame lape: *Liber conuent[us] tarbaten[is]*).

Iš tam tikrų marginalijų sužinoma ir apie kitų knygų svarbą ir populiarumą. Ispanų dominikono pamokslininko šventojo Vicento Ferrero (1350–1419) pamokslų rinkinio (Köln, 1485, VU biblioteka Ink. 254, MEI id 02124279) priešlapyje ir antraštiniame lape išlikęs Aleksandro Siečinskio (Syeczynsky), Ostrovo barzdaskučio, Rakovo *studiosum* išrašas iš lenkų pamokslininko Petro Skargos (1536–1612) „Żywoty Świętych“ („Šventųjų gyvenimai“, I laida 1579) atsklei-

- 61 Plačiau žr.: VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija. Atradimai Vilniaus universiteto bibliotekos inkunabuluose, p. 275–276 ir VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija; ZEMKAJUTĖ, Agnė. How Provenance Marks from Lithuanian Incunabula are Contributing to Historical Narrative, p. 441–442.
- 62 VASILIONIENĖ, Dalia. *Žemaičių Kalvarija: piligriminio centro istorija ir dailė XVII–XIX a.* Vilnius: Aidai, 2010, p. 422–423.
- 63 Žr. PETREIKIS, Tomas. Marginalijos kaip knygos istorijos šaltinis: istoriografinis aspektas, p. 76.

džia būtent Skargos knygos populiarumą. Siečinskis ištrauką nurašė 1587 m. liepos 28 d., ką tik pasirodžius antrajai „Šventųjų gyvenimų“ laidai 1585 m.⁶⁴ Paminėtina, kad tas pats skaitytojas pasižymėjo ir biografinių duomenų apie patį knygos autorių Vicentą Ferrerą.

Su inkunabulų turiniu nesusijusios marginalijos taip pat atskleidžia įdomių detalių apie kasdienį to meto gyvenimą. Minėtame inkunabule – šv. Vicento Ferrero pamokslų rinkinyje (Köln, 1485 d. 3, VU biblioteka Ink. 254, MEI id 02124279) – aptiktas ypatingai paliktas įrašas: jis matomas ir įmanomas perskaityti tik suglaudus viršutinę ir apatinę įrašo dalis, esančias skirtinguose lapuose. Iš jo sužinome, kad Stanisława Kleczkowskio giminaitė Agnesė Suska sirgo 1679 m. rugsėjo 30 d. Ši informacija pakartojama du kartus, antrame įrašė pabrėžiant, kad ji ypač sirgo (įrašas lap. I verso ir K⁶ verso: *Agnes Suska consors alis Stanislai Kleczkowskij fuit infirma [?] die 30 7br [septembris]*; lap. K⁸ verso: *A[nn]o D[omi]n[i] 1679 die ultima 7bris infirma ualde fuit*).

Italų humanisto Stephanus Fliscus (? – po 1462) veikalas „Sententiarum variationes, seu Synonyma“ (Augsburg, apie 1479, VU biblioteka Ink. 321, MEI id 02017244) pagal įrašą vidinėje kietviršio pusėje galėjo priklausyti Slucko kunigaikščiui Simonui Olelkaičiui (apie 1460–1505) – *Simeon Dux slucensis*. Tačiau intrigą kuria šalia esantis vėlesnis komentaras kita ranka apie šį asmenį: *Asinus ad liram id est Dux Simeon* („Netalentingas žmogus“).

Inkunabuluose užfiksuotas ir pomėgis skaičiuoti turėtos knygos metus. Pagal pateiktą atimties veiksmą sužinoma, kada knyga buvo skaityta. Tai matyti italų kamaldulio, kanoninės teisės specialisto Graciano (lot. Gratianus, XII a.) kanonų teisės normų rinkinyje „Decretum“ (Venezia, 1485, VU biblioteka Ink. 191, MEI id 02127708). Nežinomas savininkas 1673 m. paliko šį įrašą – atlikdamas atimties veiksmą, apskaičiavo, kad tuo metu knygai buvo 188 metai. Pagal išlikusius nuosavybės įrašus skaičiavimus galėjo atlikti Vilniaus dominikonų vienuolyno vienuoliai. Toks pats skaičių įrašas išlikęs ir vokiečių teologo Tomo Kempiečio (apie 1380–1471) knygoje „De imitatione Christi“ („Kristaus sekimas“, Venezia, 1485, VU biblioteka Ink. 136, MEI id 02121973) – ji skaityta 1624 m. Inkunabulą „Speculum exemplorum“ (Strasbourg, 1495, Nacionalinė biblioteka R.XV:D.6, MEI id 02124494) nežinomas skaitytojas skaitė 1786 metais, tai atskleidžia knygos metų skaičiavimas antraštiniame lape. Tokio pobūdžio skaičiavimai išlikę ir Nacionalinės bibliotekos Schedelio „Pasaulio kronikos“ egzemplioriuje. Remiantis provenienciniais ženklais, galima teigti, kad šio

64 DRUNGILIENĖ, Gita. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės katalikiškoji hagiografija: receptija, sklaida ir šventųjų kulto bruožai XIV a. pabaigoje – XVII a. pradžioje*. Daktaro disertacija, Vilnius, 2016, p. 30.

inkunabulo metus 1848 m. skaičiavo Vilniaus vyskupijos kunigų seminarijos studentai, tik jie kažkodėl užrašė klaidingai – „1492“, o ne 1493 m.

Dar viena marginalijų rūšis, dažniausiai neturinti jokių tiesioginių sąsajų su knygos turiniu – tai įvairūs piešinukai, grafičiai. Jie gali būti nagrinėjami skirtingais aspektais⁶⁵. Įvairių viduramžiškų pasakojimų rinkinio „Gesta Romanorum“ (Köln, apie 1482, Nacionalinė biblioteka R.XV:D.19(2), MEI id 02124644) pradžioje (lap. a recto) raudonai ranka paryškintos „O“ raidės centre nupieštas barzdoto vyro veidas. Italų pranciškono Johannesio Marchesinus veikalo „Mammotrectus super Bibliam“ (Köln, 1476, Nacionalinė biblioteka R.XV:D.10, MEI id 02124321) apatiniame kietviršyje nupieštas vienuolis su nukreiptu į viršų pirštu. Minėtame Vicente Ferrero pamokslų rinkinyje (Köln, 1485, VU biblioteka Ink. 254, MEI id 02124279) išlikę įvairūs piešiniai augalų ir gyvūnų motyvais bei vyriškio figūra. Šie piešiniai vertinti kaip „plunksnos mėginimai“, mėgėjiški iliustravimai, šaržai ar net kaip skaitymo nuobodulio išraiška.

Išvados

Darbas duomenų bazėje MEI sudarė tinkamas sąlygas patikslinti inkunabulų egzempliorių kiekį Lietuvos atminties institucijose. Kartu didesnis dėmesys visiems inkunabuluose aptinkamiems knygos ženklams bei siekis perskaityti įvairiausio pobūdžio marginalijas davė rezultatų. Įrašai, kuriuose nurodytos kainos, atskleidė gana ankstyvą inkunabulų pirkimo laiką ir paliudija, kad knygos XVI–XVII a. buvo brangi prekė. Šiuo atveju didelė kainų įvairovė neleidžia padaryti konkretesnių išvadų apie inkunabulų kainas atitinkamu laikotarpiu, tačiau šie duomenys kaip knygos istorijos šaltinis pravers apskritai tiriant senųjų knygų vertę, jų įsigijimo aplinkybes.

Ne viena asmeninė ne tokio žinomo savininko biblioteka pasipildė nauja informacija, suintrigavo įrašai, kuriuose minimos moterys donatorės, buvo identifikuota nemažai „vienos knygos“ savininkų. Daugeliu atvejų šie įrašai yra vienintelis šaltinis apie savininką, jo socialinį statusą visuomenėje, gyvenamą laiką, vietą, o knygų „kelionės“ iš vieno savininko kitam paliudija ir konkrečius kultūrinius, istorinius įvykius. Taip pat buvo atkreiptas dėmesys į inkunabulų rubrikatorių paliekamus įrašus, tai leidžia nustatyti knygų patekimo į LDK laikotarpį, taip pat į juos žvelgti kaip į vienus pirmųjų skaitytojų.

65 Apie tai plačiau žr.: LIŠKEVIČIENĖ, Jolita. Knygos ženklų marginalijos. *Knygotyra*, 2004, t. 42, p. 93–104; BURBA, Domininkas; PACEVIČIUS, Arvydas. Portretinės grafiti senųjų Lietuvos knygų paraštėse: kūrybinės išprovokacijos mėginant plunksną. *Knygotyra*, 2006, t. 46, p. 153–176.

Daugiausia pastangų reikalauja įvairūs anoniminių savininkų palikti įrašai. XV–XVI a. įrašai, dažniausiai lotynų kalba, kurių daugelis yra esamos knygos santraukos ar pastabos apie ją, teksto papildymai, dar laukia detalaus jų perskaitymo ir tyrimų. Identifikuoti lietuviški žodžiai senosios lietuvių kalbos tyrėjams bus vertingas kalbos istorijos šaltinis. Įvairios marginalijos – atsiliepimai apie knygą, pastabos iš kasdienio gyvenimo, knygos metų skaičiavimas, taip pat grafičiai, įvairūs piešiniai, kuriuos galima vertinti kaip „plunksnos mėginimus“, mėgėjiškus iliustravimus, šaržus ar net kaip skaitymo nuobodulio išraišką, bus svarbi medžiaga nusakant to meto skaitytojo santykį su knyga, kuriam inkunabulas, kaip ir kitų amžių knygų, buvo ne tik studijų ar tyrimų objektas, bet ir savotiška užrašinė svarbioms mintims, konspektams, kasdienos detalėms.

Literatūra

1. *Advokato Jauniaus Gumbio kolekcija: knygos išlikusi praeitis*: [katalogas], [sudarytoja Aušra Racevičienė]. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, [2018] (Muziejus ir kolekcininkas, 7). ISBN 978-609-478-018-9 (įr.).
2. BARGAILIENĖ, Viktorija. Nacionalinėje bibliotekoje identifikuoti dar du inkunabulai. *Tarp knygų*, 2018, nr. 5, p. 24–25. ISSN 0868-8826.
3. BRAZIŪNIENĖ, Alma. Apie marginalijas kaip knygų prekybos istorijos šaltinį. *Knygotyra*, 1994, t. 21 (28), p. 16–19. ISSN 0204-2061.
4. BRAZIŪNIENĖ, Alma. *Inkunabulų paveldas Lietuvoje ir pasaulyje*: mokomoji knyga. Vilnius: Akademinei leidyba, 2017. ISBN 978-9955-33-712-6.
5. BRAZIŪNIENĖ, Alma. Knygos nuosavybės ženklas kaip knygos bibliofilinės vertės rodiklis (Kazio Varnelio bibliotekos pagrindu). *Knygotyra*, 2004, t. 42, p. 9–24. ISSN 0204-2061.
6. BRAZIŪNIENĖ, Alma. Senųjų asmeninių Lietuvos bibliotekų tyrimai: status quo. Iš *Atminties institucijų rinkiniai*. Sudarytojas Arvydas Pacevičius. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012 (*Bibliotheca Litwana II*), p. 33–65. ISBN 978-609-459-014-6 (įr.).
7. BURBA, Domininkas; PACEVIČIUS, Arvydas. Portretinės graffiti senųjų Lietuvos knygų paraštėse: kurybinės iškrovos mėginant plunksną. *Knygotyra*, 2006, t. 46, p. 153–176. ISSN 0204-2061.
8. *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas 1803*. Parengė Darius Antanavičius. D. 1: Sąrašas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2017. 329 p. ISBN 978-609-425-227-3.
9. DRUNGILIENĖ, Gita. Vieno kūrinio istorija: Jokūbo Voraginečio *Aukso legenda* senojoje Lietuvos kultūroje. *Senoji Lietuvos literatūra*, 2012, kn. 34, p. 15–58. ISSN 1822-3656.
10. DRUNGILIENĖ, Gita. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės katalikiškoji hagiografija: receptija, sklaida ir šventųjų kulto bruožai XIV a. pabaigoje – XVII a. pradžioje*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2016.
11. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*. Opracował Ludwik Grzebień SJ. Kraków: Wydźiał Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego, 1996. XVI, 882, [6] p. ISBN 83-905004-4-2.

12. FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius: Vaga, 1975. 491, [5] p.
13. FEIGELMANAS, Nojus. „Lietuvos inkunabulų“ papildymas. *Knygotyra*, 1983, t. 9 (16), sąs. 1, p. 97–99. ISSN 0204-2061.
14. FEIGELMANAS, Nojus. Pirmosios spausdintos knygos. Iš FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius: Vaga, 1975, p. 5–49.
15. FLOOD, L. John. *Poets Laureate in the Holy Roman Empire: A Bio-bibliographical Handbook*. Vol. 4: S–Z. Berlin: Walter de Gruyter, 2006, p. 2068. ISBN 978-3-11-091274-6. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110912746>.
16. GRICIŪTĖ-ŠVEREBIENĖ, Liepa. *XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Vilnius: dailės akademijos leidykla, 2011. 364 p. ISBN 978-609-447-027-1.
17. GRIMALAUSKAITĖ, Dalia; REMECAS, Eduardas. *Pinigai Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016. ISBN 978-609-8039-77-1.
18. JOVAIŠA, Liudas. Žemaičių vyskupijos dvasininkai 1601–1650 m. *Bažnyčios istorijos studijos*, 2011, t. 5, p. 99–414 (Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis, t. 36B). ISSN 1392-0502. Prieiga per internetą: <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04-2012-1367479777320/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.
19. *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a. = The Lithuanian catholic clergy (14th–16th c.)*. Parengė Vytautas Ališauskas, Tomasz Jaszczolt, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys. Vilnius: Aidai, 2009. 458 p. (Bažnyčios istorijos studijos, t. 2). ISBN 978-9955-656-75-3. Prieiga per internetą: <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:B.03-2009-1367168696050/DS.001.0.01.BOOK>>.
20. *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos inkunabulai*: katalogas. Sudarė Viktorija Vaitkevičiūtė. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2014. 240 p. ISBN 978-609-405-101-2.
21. LIŠKEVIČIENĖ, Jolita. Knygos ženklų marginalijos. *Knygotyra*, 2004, t. 42, p. 93–104. ISSN 0204-2061.
22. NIEDŹWIEDŹ, Jakub. *Kultura literacka Wilna (1323–1655): retoryczna organizacja miasta*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2012. 500 p. ISBN 978-83-242-1659-8.
23. PACEVIČIUS, Arvydas. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bibliotekos*: Tipologija, organizacinė struktūra, komplektavimo strategija: mokomasis leidinys. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, 69, [1] p. ISBN 9986-19-900-X.
24. *XV–XVI amžių knygos Kauno bibliotekose*: katalogas. Sudarė Sigita Lūžys, Rita Urbaitytė, Irena Vitkauskienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006. 437 p. ISBN 978-9955-698-29-6.
25. PETRAUSKIENĖ, Irena. Knygų plitimo keliai Lietuvoje XVI–XVIII a. *Kultūrų sankirtos*: skiriama Ingės Lukšaitės 60-mečiui. Vilnius: Diemedžio leidykla, 2000, p. 171–188. ISBN 9986-23-072-1.
26. PETREIKIS, Tomas. Marginalijos kaip knygos istorijos šaltinis: istoriografinis aspektas. *Knygotyra*, 2011, t. 57, p. 67–85. ISSN 0204-2061.
27. *Polski Słownik Biograficzny*. Warszawa-Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2017, t. 50 (1), sąs. 204, p. 24–25. ISBN 978-8 3-63352-36-3.
28. RAČIUS, Vidas. Vilniaus universiteto bibliotekos inkunabulai: rinkinio raida ir sudėtis. *Knygotyra*, 2011, t. 56, p. 124–134. ISSN 0204-2061.

29. REMECAS, Eduardas. XVI a. monetų apyvarta dabartinės Lietuvos teritorijoje. *Pinigų studijos*, 2002, nr. 2, p. 58–77. ISSN 1392-2637.
30. ROSE, Jonathan. Naujas požiūris į eilinį anglų skaitytoją: įvadas į auditorijų istoriją. *Knygotyra*, 2018, t. 70, p. 11–40. ISSN 2345-0053. DOI: <https://doi.org/10.15388/Knygotyra.2018.70.11806>.
31. STANIULIS, Vidmantas. Habent sua fata libelli. *XXVII knygos mėgėjų metraštis*, 2004, t. 3, p. 199–200. ISBN 9986-667-27-5 (įr.).
32. ŠEDVYDIS, Laurynas. Kauno pavieto politinė bendruomenė 1544–1650 m.: studijos akademijose bei kolegijose ir jų įtaka tolesnei karjerai. *Kauno istorijos metraštis*, 2015, t. 15, p. 7–29. ISSN 2335-8734. DOI: <http://dx.doi.org/10.7220/2335-8734>.
33. TUMELIS, Juozas. Nauji Lietuvos TSR Valstybinės Respublikinės bibliotekos inkunabulai. *Bibliotekų darbas*, 1984, nr. 12, p. 30–31. ISSN 0135-614.
38. ULČINAITĖ, Eugenija. *Lietuvos Renesanso ir Baroko literatūra*. Vilnius: VU leidykla, 2001. 345, [1] p., [8] iliustr. lap. ISBN 9989-19-420-2.
34. VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija. Atradimai Vilniaus universiteto bibliotekos inkunabuluose. *Knygotyra*, 2017, t. 69, p. 273–278. ISSN 2345-0053. DOI: <https://doi.org/10.15388/Knygotyra.2017.69.10964>.
35. VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija. Kas skaitė pirmąsias spausdintas knygas Lietuvoje: savininkų palikti ženklai. *Spectrum*, 2018, nr. 1 (27), p. 64–68. ISSN 1822-0347.
36. VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija; RANKELIENĖ, Sonda. Kražių jėzuitų kolegijos knygos Vilniaus universiteto bibliotekoje. *Knygotyra*, 2017, t. 68, p. 254–342. ISSN 2345-0053. DOI: <https://doi.org/10.15388/Knygotyra.2017.68.10723>.
37. VAITKEVIČIŪTĖ, Viktorija; ZEMKAJUTĖ, Agnė. How Provenance Marks from Lithuanian Incunabula are Contributing to Historical Narrative. In *Printing R-Evolution and Society, 1450-1500. Fifty Years that Changed Europe*. Edited by Cristina Dondi. Venice: Edizioni Ca' Foscari Digital Publishing, 2020 (CERL Papers XIV), p. 431–462. E-ISSN 2610-9107, <http://doi.org/10.30687/978-88-6969-332-8>.
38. VASILIŪNIENĖ, Dalia. *Žemaičių Kalvarija: piligriminio centro istorija ir dailė XVII–XIX a.* Vilnius: Aidai, 2010. ISBN 978-9955-656-76-0.
39. *Vilniaus universiteto bibliotekos plantenai*: katalogas. Sudarė Vidas Račius. Vilnius: Petro ofsetas, 2015. 494, [2] p. (Fontes et studia historiae Universitatis Vilmensis). ISBN 978-609-420-471-5.
40. VLADIMIROVAS, Levas. Knygos prekybos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII amžiuje metmenys. *Knygotyra*, 1994, nr. 21 (28), p. 5–15. ISSN 0204-2061.